

УДК 347.77:(007:004.73)

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.189>

Калітенко Оксана Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ЗАБУТТЯ: ЗДОБУТОК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЧИ ГЛОБАЛЬНИЙ?

Постановка проблеми. Реалії сучасного цифрового суспільства яскраво свідчать про необхідність оновлення і трансформації системи особистих немайнових прав фізичної особи. Безспірним є той факт, що значна частина окремих людських і суспільних відносин сьогодні виходить із формату офф-лайн і переходить у формат он-лайн. При цьому якщо правові механізми реалізації й захисту особистих немайнових прав фізичної особи в реальному житті можна вважати достатньо розробленими, то аналогічні правові інструменти для інтернет-відносин перебувають на стадії формування, активного обговорення й нескінченних дискусій [1, с. 96–101; 2, с. 102–105; 3, с. 112–115]. Значна кількість наукових досліджень як суто теоретичного, так і практичного характеру останнім часом присвячується питанням захисту персональних даних фізичної особи, які внаслідок інтернет-активізації суспільства стали максимально доступними й недостатньо дослідженими [4; 5]. У світлі набрання чинності GDPR розглядається необхідність захисту також і «нових» немайнових прав фізичної особи, зокрема права на забуття.

Стан дослідження теми. Варто зазначити, що натепер окремих цілісних наукових досліджень права фізичної особи на забуття фактично немає. Можливо, це пояснюється новизною цього права та практикою реалізації, яка тільки формується. Відсутність вітчизняних досліджень із цього приводу, скоріше за все, пояснюється територіальністю застосування цього права (що обмежується територією ЄС). Однак у світлі рекодифікації цивільного законодавства України, початок якої проголошений у липні 2019 року [6], варто звернути увагу на означене право з метою можливої

подальшої імплементації норм, що його регулюють в національне законодавство.

Мета статті – дослідити поняття, етапи формування й сучасні аспекти реалізації й захисту права фізичної особи на забуття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підґрунтям виникнення й подальшого розвитку права на забуття традиційно прийнято вважати рішення Суду Справедливості Європейського Союзу (2014 рік) у справі «Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González» [7]. Згідно з означеним рішенням, Суд Європейського Союзу зобов'язав компанію Google видати з пошукової системи інформацію стосовно примусового продажу нерухомості громадянина Іспанії Mario Costeja González у зв'язку з його заборгованістю із соціального забезпечення, що відбувся десять років тому.

Дискусійність та основна «проблематичність» означеного права виражається в тому, що воно знаходиться на межі двох особистих немайнових прав фізичної особи: з одного боку, це право на інформацію (що передбачає вільний доступ до неї та її відкритість і відсутність будь-якої цензури), а з іншого – право фізичної особи на приватність (повагу до приватного й сімейного життя та право на захист персональних даних, що закріплені в ст. 7–8 Хартії Європейського Союзу про основні права) [8].

З 2014 року право на забуття (англ. *right to be forgotten*) фактично почало розвиватися і стало предметом численних дискусій у багатьох державах. На сучасному етапі Вікіпедія визначає його як право людини, що дозволяє їй вимагати

за певних умов видалення своїх особистих даних із загального доступу через пошукові системи, тобто посилань на ті дані, які, на її думку, можуть завдати (або вже завдають) їй шкоди. Це стосується застарілих, недоречних, неповних, неточних або надлишкових даних чи інформації, законні підстави для зберігання якої зникли з плином часу [9].

Варто звернути увагу на те, що, розглядаючи справу іспанця, Суд Європейського Союзу проаналізував питання про баланс приватних і суспільних інтересів і визнав, що право на забуття може надаватися громадянину (фізичній особі) тільки в тому випадку, якщо відсутня зацікавленість широкої спільноти в інформації про конкретну особу, а також якщо громадянин не відіграє особливу, значну й важливу суспільну роль.

Програвши у справі з іспанцем, компанія Google з метою виконання рішення Суду Європейського Союзу, а також під примусом європейських регуляторів здійснила необхідні заходи з метою мінімізації судових позовів: запустила на власному веб-сайті спеціальну онлайн-форму заявки, за допомогою якої користувач може звернутися до пошукового сервісу із запитом про видалення приватної інформації про себе з пошукової системи. При цьому, аналізуючи випадки задоволення таких запитів, можна зробити узагальнений висновок про необхідні (сприйняті Google) підстави для видалення інформації. Як правило, такими підставами називають:

1. Давність обставин, що називаються в інформації (якщо брати за основу справу іспанця – не менше ніж 10 років). Хоча, наприклад, за проектом російського закону щодо права на забуття, така давність встановлюється в три роки).

2. Недостовірність або неактуальність інформації про особу. Тобто розміщена в інтернеті інформація або не відповідає дійсності, або хоча й відповідає дійсності, але є не важливою на сучасному етапі.

3. Суспільна зацікавленість в інформації про особу. Ця підстава є найбільш складною для визначення. Вона впливає з того, яку роль у суспільному житті відіграє та чи інша людина й, відповідно, яке місце вона посідає в соціумі. Так, консультативна рада Google зазначила, що в контексті права на забуття можна виділити три групи суб'єктів, які можуть звернутися з вимогою про видалення інформації з пошукової системи. Однак вирішення питання обов'язково буде залежати від суспільної ролі, яку відіграє та чи інша людина, а саме:

1. Суб'єкти, що не відіграють помітної ролі в суспільному житті (соціально та суспільно неактивні або малоактивні). Для таких людей видалення інформації може бути цілком виправданим, бо не порушує інтересів (зацікавленості) суспільства і громадськості загалом.

2. Особи, що мають чітко визначену соціальну й суспільну роль, наприклад, політичні діячі, керівники, релігійні лідери, зірки спорту та шоу-бізнесу. У силу їхньої публічності й вагомості суспільної ролі доступ до інформації про них не має бути обмежений. Інтереси громади та суспільства в такому випадку переважають над інтересами однієї приватної особи. Коли людина обирає для себе шлях публічності, вона повинна усвідомлювати зацікавленість громадськості в будь-якій інформації щодо неї.

3. Особи, що відіграють специфічну або обмежену роль у громадському та суспільному житті. Наприклад, директор школи, державний службовець, тощо. Видалення даних із мережі про таких осіб буде залежати від змісту самої інформації та її значення для суспільства.

За даними Google (на 2018 рік), із моменту появи вказаного рішення компанія отримала 860 141 запит на видалення інформації з пошукової системи. Вона задовольнила 45% із них і видала 3 404 922 посилання в інтернеті. Звертає на себе увагу той факт, що кількість запитів на видалення інформації щоденно зростає й, відповідно, постає питання про компетенцію пошукового сервісу щодо оцінювання розміщеної інформації та її видалення. Можливо, цими питаннями повинна займатися окрема правова структура, що буде перевіряти підстави й встановлювати факт порушення права на забуття.

Натепер практика реалізації права на забуття набирає глобального світового поширення, що призвело до голосних та емоційних дискусій між користувачами інтернету й пошуковими системами (Google, Яндекс тощо), які зводяться фактично до принципового вирішення питання про обов'язок чи право видаляти інформацію стосовно людини за її запитом і за наявності означених вище вимог.

Крім того, приводом для дискусій (і в тому числі для судових спорів) стало також питання територіальності поширення права на забуття. Так, із моменту своєї появи означене право визнавалося таким, що діє на території Європейського Союзу, тому фактично компанія Google не видаляла інформацію зі світової мережі, а лише встановлювала геолокаційні обмеження (тобто

інформація була недоступною з IP-адрес, що знаходилися на території ЄС). Однак, як зазначали спеціалісти, за межами ЄС або за допомогою VPN з такою інформацією можна було ознайомитися. У 2018 році Франція звернулася в Суд ЄС із позовом про видалення інформації зі світової мережі (а не тільки з пошукових систем країн ЄС). Однак у відповідь компанія Google зазначила, що видалення інформації зі світової мережі варто вважати своєрідною цензурою інтернету, а інтернет створений саме для поширення інформації й обміну нею, а компанія Google – це пошуковик, а не орган світової цензури.

24.09.2019 Google виграв судовий процес із Францією перед Судом ЄС (TSUE) в Люксембурзі щодо права бути забутих. Згідно з рішенням Суду, це право поширюється тільки на версію пошукової системи в державах-членах ЄС, але не за межами ЄС. Суд також ухвалив, що ця справа не є універсальною, а право на забуття – абсолютним: рішення в аналогічних справах виноситимуться на основі конкретних обставин, щоб виключити їх протиріччя з фундаментальними правами людини (свободи слова і друку): принцип а case-by-case assessment [10].

У сучасних умовах право на забуття можуть реалізовувати люди (фізичні особи), що живуть на території Європейського Союзу. Громадянин США, що живе в Європі, може скористатися європейською формою запиту на видалення. А ось європеєць, що проживає за межами ЄС і має IP-адресу іншої країни, – ні.

Аналізуючи процес виникнення, формування та розвитку права на забуття на думку, в черговий раз доходять питання щодо спроможності права врегулювати інтернет-відносини в класичному розумінні правового регулювання. Періодично складається враження, що поки країни приймають законодавчі акти з питань регулювання й захисту тих чи інших інтернет-відносин, спеціалісти створюють способи та знаходять методи, як саме таке правове регулювання можна обійти. Яскравим прикладом такої ситуації можна вважати застосування сервісу VPN, коли виникає потреба обійти встановлені державою заборони. Дійсно, більшість законослухняних громадян із високим рівнем правосвідомості виконує встановлені заборони. Але, з іншого боку, як свідчать

практики, у разі необхідності отримати інформацію навіть із заборонених законом інтернет-джерел можливо та й не занадто складно. Саме тому на сучасному етапі увага має звертатися не тільки на створення й удосконалення правових механізмів захисту інтернет-відносин, а й насамперед, як ніколи раніше, на підвищення рівня правосвідомості та усвідомлену інтернет-активність фізичних осіб. У сучасних умовах фраза «все таємне колись стає явним» працює стовідсотково. Саме тому фізична особа має поводитися в суспільстві так, щоб у подальшому не треба було звертатися до пошукових систем із вимогами про видалення інформації.

На шпальтах інтернет-видань [11] існує також точка зору, що право на забуття – зразок класичних правових способів приховати інформацію. Кожна людина має право на помилку (і не один раз за життя). Такі помилки можна виправити, але їх не можна викреслити із життя людини. Можливо, не варто в черговий раз переписувати біографію, а доцільно залишити її такою, як вона є. І тим самим позбавити пошукові системи неприцільної їм функції оцінювати й видаляти або блокувати інформацію про людину.

В Україні ще не розглянуто жодного спору, пов'язаного з правом на забуття. Утім поява такої категорії справ і у вітчизняному правовому полі видається цілком реальною, оскільки українці, як і будь-хто, можуть подавати запити про видалення своїх персональних даних із пошукової системи до відповідного оператора. А в разі відмови ніщо не перешкоджає звернутися до суду.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Подальше впровадження в Україні європейської моделі права на забуття пов'язане з відносинами інтеграції та асоціації України та ЄС, застосуванням судової практики ЄСПЛ у національному судочинстві, а також із майбутньою законотворчою діяльністю (зокрема з рекодифікацією цивільного законодавства України).

Усе вищевикладене свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку людства право на забуття, безспірно, є європейським здобутком. А от чи стане воно здобутком глобальним, покаже час і практика, хоча запит на масштабування цього права спостерігається вже сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Спасова К.І. Формування Одеської школи ІТ-права. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27. С. 96–101.
2. Голубева Н.Ю. Информационные технологии и юридические услуги. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27. С. 102–105.
3. Омельчук О.С. Вектори та форми впливу ІТ-права на суспільну свідомість. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27. С. 112–115.

4. Сарвас М. Життя після GDPR. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zhittya-pislya-gdpr.html>.
5. Защита персональных данных в процессе использования таргетированной рекламы и прямого маркетинга: национальные и европейские требования. URL: <https://legalitgroup.com/ru/zashchita-personalnykh-dannykh-pri-ispolzovanii-reklami/>.
6. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF>.
7. GoogleSpainv. AEPD and Mario Costeja González. URL: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?doclang=EN&docid=152065.
8. Хартия Европейского Союза об основных правах (Страсбург, 12 декабря 2007 г.) (2016/C 202/02). *СИС Гарант. Forgotten*. URL: <https://static.googleusercontent.com/media/archive.google.com/ru//advisorycouncil/advisement/advisory-report.pdf>.
9. Право на забуття. *Bikimedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%82%D1%8F.
10. Андрощук Г. Суд ЄС: Google виграв спір щодо права на забуття. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/sud-es-google-vigrav-spir-shchodo-prava-na-zabuttya.html>.
11. Гордієнко Т. Право на забуття: що це таке і чому про нього варто знати? URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/pravo_na_zabuttya_scho_tse_take_y_chomu_pro_nogo_varto_znati/.

Калітенко Оксана Михайлівна

ПРАВО НА ЗАБУТТЯ: ЗДОБУТОК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЧИ ГЛОБАЛЬНИЙ?

Стаття присвячена дослідженню поняття, етапів формування та сучасних аспектів реалізації й захисту права фізичної особи на забуття.

У статті акцентується увага на необхідності оновлення правового регулювання окремих особистих немайнових прав фізичної особи, що виникають і реалізуються в мережі інтернет і невід’ємно пов’язані з розвитком сучасних технологій та інформаційних сервісів. Таке оновлення пов’язується також із рекодифікацією цивільного законодавства України, яка має на меті створення новітніх правових конструкцій і механізмів. Наголошується на необхідності вдосконалення сучасних напрямів захисту персональних даних, передбачених GDPR, у тому числі через упровадження в сучасну систему цивільного законодавства України права на забуття. Надається визначення права на забуття, характеризується його зміст та окремі особливості застосування. Робиться висновок про європейські та світові перспективи розвитку права на забуття й можливі проблеми його впровадження та реалізації. Також порушується питання про можливість, доцільність і відповідність звичного формату правового регулювання суспільних відносин для відносин, що виникають у мережі інтернет, і робиться висновок про необхідність перегляду деяких моделей правового регулювання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку законодавства і права.

Окрема увага приділяється напрямам розвитку права на забуття в країнах-членах ЄС. Розглядається можливість імплементації права на забуття у вітчизняне законодавство України у світлі рекодифікації цивільного законодавства. Характеризуються окремі рішення європейських судів з питань захисту права на забуття й наголошується на необхідності детального дослідження таких рішень з метою формування практики правозастосування права на забуття в сучасному суспільстві.

Унаслідок проведеного дослідження авторкою робиться висновок про те, що вже сьогодні право на забуття можна вважати європейським здобутком. Однак чи стане це право здобутком глобальним, мають показати час і практика.

Ключові слова: право на забуття, фізична особа, інформація, пошукові системи, суд ЄС.

Калітенко Оксана Михайлівна

ПРАВО НА ЗАБВЕНИЕ: ПРИОБРЕТЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЕ ИЛИ ГЛОБАЛЬНОЕ?

Статья посвящена исследованию понятия, этапов формирования и современных аспектов реализации и защиты права физического лица на забвение.

В статье акцентируется внимание на необходимости обновления правового регулирования отдельных личных неимущественных прав физического лица, которые возникают и реализуются в мировой сети интернет и неразрывно связаны с развитием современных технологий и электронных информационных сервисов.

Такая необходимость обновления правового регулирования личных неимущественных прав физических лиц связывается также с рекодификацией гражданского законодательства Украины, целью которой является создание новейших правовых конструкций и механизмов. Акцентируется внимание на необходимости усовершенствования современных направлений защиты персональных данных физических лиц, предусмотренных GDPR, в том числе посредством введения в современную систему гражданского законодательства Украины права на забвение. Также обосновывается необходимость срочного приведения национального законодательства по вопросам защиты персональных данных в соответствие с идеями и направлениями, предусмотренными в GDPR.

В ходе исследования дается определение права на забвение, характеризуется его содержание и отдельные особенности правоприменения. Делается вывод относительно европейских и мировых перспектив развития права на забвение и возможных проблем его введения и реализации. Также поднимается вопрос о возможности, целесообразности и соответствия традиционного формата правового регулирования общественных отношений для отношений, которые возникают в сети интернет. Делается вывод о необходимости пересмотра некоторых

